

Számomra ma is felülmúlhatatlanul példázza egy nagy művész komikus alakításának csúcását. Agaton, ez a külsőleg tisztességes, becsületesnek látszó hozományvadász-hiéna látszólag éppolyan, mint mindenki más, a megtévesztésig hasonlít a bizalomgerjesztő úriemberekhez, de Živanović szemének, hangjának játékaival, alakoskodó sírásával, romlottan kétszínű nevetésével, egyszerre tartózkodást és mérhetetlen vagyonvágyat sajtető mozdulataival nemcsak jellemezte a figura silány emberségét, hanem nevetéssé is tette, elérulta. Egyszerre volt Agaton és Agaton karikatúrája. Drámái magasságokba emelte és a földre pottyantotta. A tragikus szerepek nagy alakítója találta meg a művészi egyensúlyt a két szélsőség között, nagyszerű és félelmetes harmóniáját teremtve meg így a komikusnak és a tragikusnak, a látszattisztességnek és a tisztesség álarca alól előbújó romlottságnak.

De nemcsak a hazai kritika és közönség, hanem a külföldiek elismerését is joggal érdemelte ki. Jegor Bulicsováról, amelyért a külföldi művészek közül elsőnek kapta meg a Sztanyiszlavszkij-érmeket, Živanović remek apaszerepei közül is a legjobbról, így írt a moszkvai kritika: „A régebbi előadások egyetlen Bulicsova sem szerette ennyire őszintén a lányát, és ugyanakkor egyik sem volt ennyire kínosan tudatában saját közelgő vége elkerülhetetlenségének, mint Milivoje Živanović.” Kiváló drámái ereje Sartre-t is lenyűgözte. Az altonai foglyok után így nyilatkozott a *Politikának*. „Alkalmam volt gyönyörködni egy nagy színész játékában, Milivoje Živanovićéban, aki bizonyosan nemcsak jugoszláv viszonylatokban nagy művész, hanem bármelyik európai színpadon is az lenne.”

Könnyű lenne szavakat, jelzőket találni Živanović elementáris erejű, magával sodró, lenyűgöző játékára, könnyű lenne megállás nélkül sorolni szerepeit, idézni a kritikákból, ehelyett elég ennyit mondani, hogy *színész* volt, a hivatás már régóta nem termő őstehetségei közül. A színész meghalt, de emléke, alakításai még sokáig élnek, nemcsak a kritikák sárguló lapjain, hanem a színházi közönség felejthetetlen élményemlékei között is.

GEROLD László

VISSZHANG

CSAK EGY PÁLYÁZAT, VAGY KÁDERPOLITIKA IS?

Napilapunk október 31-i számában megjelent az Újvidéki Színház pályázati felhívása, melyből megtudjuk, hogy második magyar nyelvű színházunk hat színészt, két nőt és négy férfit, vesz fel állandó munkaviszonyba. Nem kell különösképpen beavatottnak lenni ahhoz, hogy tudjuk,

mit jelent ez a pályázat. Semmiképpen sem *csak* hat munkahelyet. Sokkal többet. Épp ezért az alábbiakban — szem előtt tartva a pillanat fontosságát még a pályázat lezárása előtt — erről a felhívásról kívánok írni, s mindarról, ami vele kapcsolatban felmerül(het), lényegesnek mutatkozik.

A pillanat jelentősebb, mint gondolnánk. A pályázat, majd a színészek felvétele azt jelenti ugyanis, hogy *most konstituálódik* valóban az Újvidéki Színház. Tehát semmiképpen sem mellékes vagy ahogy egyesek mondják — parciális kérdés ez, hanem óriási jelentőségű művelődéstörténeti pillanat, amilyenben — nem nehéz utánagondolni — nemigen volt része a jugoszláviai magyar színházi életnek. Következésképp egész szellemi életünknek, ennek a színház — minden hibái ellenére is fontos tartozéka — vitathatatlanul lényeges kérdése, eseménye ez.

Amikor mintegy három évvel ezelőtt megalakult az Újvidéki Színház, mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a kezdeti korszakban tiszteletdíjas s később állandó munkaviszonyban levő színészeket mindenekelőtt az Újvidéki Rádióban levő Rádiószínház együtteséből kell szerződtetnie, verbuválnia. Most érkezett el az a pillanat, amikor hat színész átmehetne a Rádiószínház együtteséből az Újvidéki Színház munkaközösségébe. És a színház nemrég megtartott munkaközösségi értekezletén arról értesültünk az igazgatói beszámolóból, hogy a „...jelek szerint... a rádió társulatának színészei nem hajlandók munkaviszonyt vállalni a színháznál... a színház igazgatója különben tárgyalt néhány vezető színésszel arról, hajlandók lennének-e munkaviszonyt kötni a színházzal. A válasz egyértelműen tagadó volt”. A helyzet — ezt személyes beszélgetésekből is tudom — azóta sem változott.

S a pályázati felhívás ténye mellett ez a második mozzanat, amelynél feltétlenül hosszabban kell időzni.

Az Újvidéki Színházat nem csak a jugoszláviai magyar szellemi, kulturális élet fellendítése érdekében alapították, nem csak a közönségnek csinálták, hanem az itt a — Rádiószínház együttesében — levő színészeknek is. Ezt az is bizonyítja, hogy amikor ebbe az együttesbe verbuválták a színészeket és rendezőket, legtöbbszörüknek felhívták a figyelmét arra, hogy itt, Újvidéken — valószínűleg — színház is alakul majd. Tehát ők erre számítva szerződtek színházaktól a láthatatlan színház, a rádió csak színészt foglalkoztató, de igazi színházi embert teljesen soha ki nem elégíthető munkakörébe. Számos nyilatkozatból tudjuk, hogy ezek a színészek mennyire igényelték, kívánták a színházat, mondván, hogy igazi helyük mégiscsak a deszkákon és nem a mikrofon előtt van. S most, amikor ez a régi vágyuk valóra válhatna, egyszer csak arról értesülünk, hogy a színészek nem hajlandók felcserélni a rádiót a színházzal. Nyilván nyomós okaik lehetnek. Próbáljunk közülük néhányat — gondolom, a legsúlyosabbakat — számba venni.

Végiggondolva és ismerve a szempontokat, nem nehéz megérteni közülük a legtöbbet. Érthető, hogy megszokták a rádiós munkát, tudják,

hogy ez kényelmesebb, sőt mondhatnánk azt is, hogy könnyebb, mint a színházi. Igaz, hogy itt majdnem hetente újabb és újabb hangjátékok vesznek szalagra, s emellett még más műsorokat is felvételeznek, de nem kell kívülről tudni a szerepet, nem kell hónapokig kemény, sokszor igen komoly fizikai fáradságot okozó munkával próbálni. Az sem lehet titok, hogy végre valamelyest rendeződött a rádiós színészek anyagi helyzete, s a színházban valószínűleg kisebb fizetés várná őket — keményebb munkáért. Érthető az idegenkedés, mert legtöbbször a tízévi jó működés után megszüntetett topolyai színházból vagy a rövidebb életű, de szintén megszüntetett, illetve reamaterizált zrenjanini Madách Színházból jöttek a rádióhoz. Bizalmatlanságuknak tehát alapja van: ki szeretné magát bizonytalanságnak kitenni, főleg, ha már a negyedik vagy az ötödik év-tizedet tapossa, s ezért jól meggondolja minden újabb lépését. Érthető továbbá, hogy nem akarnak átmenni, mert nagyon is közlelő, túlságosan is jól, a saját bőrükön érezték azt a szervezetlenséget, bizonytalanságot keltő kapkodó-rögtönző munkát, ami az Újvidéki Színház eddigi tevékenységét — minden kezdetre jellemző természetesség és minden vitathatatlan sikere ellenére — eddig jellemezte. (A próbák tartama és a bemutatók időpontja megengedhetetlenül sokáig elhúzódott, a műsorterv elég gyakran változott, mindennek következtében lehetetlen volt megszervezni a bérletrendszert, eddig egyetlen jugoszláviai magyar művet sem mutattak be, nem használták ki azokat a hónapokat, amikor csökkent a rádiós munka, s a színészek jobban ráértek; ugyanakkor tudni kell, hogy a színészek viszonyulása sem volt mindig hibátlan.) De azt sem szabad elfelejteni, hogy rengeteg objektív nehézséggel küszködött és még mindig küszködik ez a színház, s hogy munkatársai néhány valóban kulcsfontosságú (terem, újabb munkahelyek, felszerelés stb.) problémát sikeresen oldottak meg. Vitathatatlan azonban, hogy a színház működése, az a bizonyos színházi mechanizmus még nagyon zakatol, nem nyújtja azt a biztonságérzést, ami a zavartalan művészi munkához szükséges. S nem nehéz kitalálni, hogy a rádiós színészek idegenkedésének ez a mozzanata is végre jelentős, ha nem éppen legjelentősebb, oka. Volt is, aki megmondta, ha rendeződnének a viszonyok, gondolkodás nélkül átmenne a színházba. Mert: érzik, tudják, hogy ott a helyük. De nem mennek. Legalábbis egy ideig még nem mennek.

S mi történik? A színház megkapta a hat munkahelyre a pénzt, a pályázatot ki kell írni, így határozott a közgyűlés, mert különben a pénz is elvész. Természetes, hogy pályázó is lesz. (Talán a rádiósok közül is meggondolják magukat néhányan.) S az is természetes, hogy elsősorban a másik színházból, Szabadkáról kell várni a jelentkezőket, sőt onnan is valószínűleg a fiatalabbakat, akik még könnyebben cserélnek környezetet. S talán még örülni is kellene, mert végre megindulna a jugoszláviai magyar színjátszásban eddig ismeretlen, de nagyon fontos fluktuációs folyamat. De vajon fluktuáció-e, ha csak az egyik helyről mennek a másikra,

ha egyirányú a mozgás; ez inkább afféle migráció. Ami viszont már nem jó, nem egészséges. A szabadkai színészeket is könnyen megérthetjük. A motívumok ismerősek: elégedetlenek a fizetéssel, véleményük szerint nem kapnak tehetségüköz illő, megfelelő szerepet, hiányzik a megértés stb., s úgy gondolják, az új környezetben másként lesz.

És miért kell ezzel külön foglalkozni, mondhatnák sokan. Nagy eset, néhány színész eljön Szabadkáról, no és mi történik. Eljött már évekkel ezelőtt Szilágyi László, Santa Sándor, Fejes György, Romhányi Ibi, s a közelmúltban Pataki László is otthagya a társulatot. Aínház mégsem dőlt össze. Ez igaz, s az is igaz, hogy senki sem pótolhatatlan. De vitathatatlan, hogy a jugoszláviai magyar színjátszás nagyon is megérezte hiányukat. Egy sor jó művet nem lehet színre vinni Pataki nélkül, s az előadások színvonala is megsínylette Sterija-díjas színészeink hiányát. Gondoljuk csak meg, hány nagy színházi élménnyel lennének szegényebbek, ha Pataki nem játszott volna Szabadkán. Vagy hány jelentős drámai művet nem lehet színre vinni, mert pillanatnyilag nincs olyan drámai erejű színésze a színháznak, mint Romhányi Ibi. Tehát *mégis jelentős veszteség minden színész távozása; minőségi veszteséget jelent.*

De térjünk vissza a mostani pályázathoz. Bármennyire is ellentmondásosnak látszik, nem az: még nagyobb veszteség, ha most a fiatalok szánják rá magukat, hogy színházat cseréljenek. Igaz, hogy még kialakulatlan profilú, önmagukat kereső színészekről, minden sikerük ellenére még nagyjából pályakezdőkről van szó. De vitathatatlan, hogy a rájuk váró feladatok nagyobbak, mint hihetnénk, mint ők maguk is gondolnák, mint pillanatnyi színészi erejük, tehetségük alapján tudnánk. Néhány év múlva ugyanis nekik kell majd vállukra emelni, tehetségük tartópillérein tartani a szabadkai színházat, a jugoszláviai magyar színjátszás legjelentősebb intézményét, bázisát. *Az egyetlen igazi színházunkat.* S ez nem kevés. Rájuk vár az a feladat, hogy néhány év múlva művészetükkel kiérdemelt vezetőszerepet játsszanak. Tehát végtelenül fontos, azt is mondhatnám, sorsdöntő pillanathoz értünk el. Évente jönnek az akadémiaőrök a fiatal, képzett, tehetségesnek mutatkozó színészek, minden ráció azt sugallja, hogy ezeket kemény munkára kell fogni, hogy minél előbb beérjenek, egy társulatban kell őket foglalkoztatni, s jól kell foglalkoztatni, ami viszont, sajnos, nem mondható el maradéktalanul a szabadkai színházról, mert még mindig nem sikerült kialakítani egy alkotásra serkentő légkört, nincs kellő harmónia a különféle korosztályok között stb. Erthető tehát, hogy majd egyesek eljönnek, szerencsét próbálnak a másik színháznál.

Ha meg minden érthető, akkor miért kell háborogni, cikkezni? Azért, mert a jugoszláviai magyar színjátszás káderproblémái nem oldhatók meg ilyen egyszerűen. Mert nem lehet rendező elv, hogy ha az egyik együttes, a rádiós, kijelenti, hogy nem megy át az Újvidéki Színházba, akkor a másik társulattól verbuválunk. Minden említett és méltányolható indok

ellenére is *jogosan tehetjük fel az újvidéki színészek erkölcsi, művészi felelősségének kérdését*. Nem lenne okosabb, érettebb művészi, emberi magatartásra vallóbb, ha igenis megpályáznák azt a hat színházi munkahelyet, s ha ezt éppen azok tennék, akik eddig is főszerepeket játszottak az Újvidéki Színházban, *s ha mint a színház egyenjogú, önigazgató tagjai próbálnának odabatni, hogy színházzá változzon, ami még nem az*, hogy színházi fegyelmet, munkatempót kényszerítsenek azokra, akik eddig erre képtelenek voltak? Persze a színháznak is legalább jelezni kellene, hogy változások lesznek, hogy felismerték a rögtönző munka (amelyről már a szezon elemző szeptemberi *Híd*-cikkből is szóltunk, s melyről a közgyűlésről tájékoztató újságcikkekben is olvashattunk) további tartathatatlanságát. Nem lenne ésszerűbb, ha a Rádiószínház legjobbjai a színházhoz szerződnének, s ha, mondjuk, jövőre, amikor az újvidéki akadémián végez az első nemzedék, az a négy fiatal is ehhez a színházhoz jönne? Ha *természetes úton* alakulna meg a második társulat, ha így kerülne sor idővel arra a bizonyos szükséges fluktuációra? Ha nem egy erősödő társulattól csinálnánk két gyengét, hanem ha kissé messzebb látnánk az orrunknál, ha nem a pillanatnyi kényszerállapot, hanem a jugoszláviai magyar színjátszás egésze és jövője lebegne a szemünk előtt?

Ezért írtam ezt a cikket, arra gondolva, hogy még idejekorán figyelemzetletlek néhány fontos mozzanatra, hogy azok, akik ezután sólnak hozzá színjátszásunk kérdéseihez — nyilván lesznek ilyenek, első sorban az érdekeltek véleményét lenne jó nyilvánosan hallani —, szélesítik a kérdéskört, s közösen hozzájárulhatunk a jugoszláviai magyar színjátszás egyik legégetőbb kérdésének a rendezéséhez. Ezért nem tekinthető a színház pályázati felhívása csak egyszerű munkahelyhirdetésnek, s ezért nem tartom szerencsés megoldásnak, hogy éppúgy várjuk a jelentkezőket, mint bármelyik más hat munkahelyre. Nem hat színészt kell felvenni, állandósítani, nem törődve vele, hogy honnan jönnek, hanem káderpolitikát kell folytatni, széles területen, s abban a művészeti ágban, ahol a közelmúltig inkább a véletlen, mint a szervezett viszonyulás volt a jellemző.

Újvidék, 1976. nov. 4.

GEROLD László

Ez az írás eredetileg a *Magyar Szó* Kilátó című rovatának készült, gondolván, hogy a napilap a legalkalmasabb hely a várható vita lebonyolítására, de a művelődési rovat nem mutatott sem a cikk, sem a benne felvetett probléma iránt érdeklődést. Ezután ajánlottam fel a cikket a *Hídnak*, melynek — bár nyilvánvaló, hogy a folyóirat megjelenési üteme folytán inkább kísérője, mint hatékony irányítója lehet ebben a pillanatban a jugoszláviai magyar színházi kultúra olyan jelentős kérdésének, mint amilyen a káderpolitika — feltétlenül köszönettel tartozok, hogy lehetőséget adott a nyilvános véleménymondásra. (G. L.)